

Bilgi Okuryazarlığı ve Üniversiteler

40. Kütüphane Haftası Kutlama Programı,
30 Mart – 4 Nisan 2004, KONYA

Coşkun POLAT

Bilgi Okuryazarlığı?

- Bilgi (Enformasyon)

1. Danışma, tanıtma.

2. Haber alma, haber verme, haberleşme.

(TDK, 2003).

1. Kullanıldığı ortamda anlam kazanması için anlaşılır bir formda hazır olarak sunulan veri,

2. Herhangi bir iletişim ya da anlatım ortamı aracılığıyla iletilen mesaj

(ODLIS, 2003).

Bilgi Okuryazarlığı?

- Okuryazarlık?
 - * Okuryazar olma durumu
- Okuryazar?
 - * Okuması yazması olan, öğrenim görmüş (kimse) (TDK, 2003).
 - * En alt seviyede okuma yazma yeteneği olan (kimse) (ODLIS 2003).

Bilgi Okuryazarlığı?

- Okuryazarlık?
 - Okuma ve yazma yeteneği; gereksinim duyulan bilginin bulunması ve değerlendirilmesi yeteneğinin kazanılması ile toplumda üretken bir birey olarak çalışabilme (Neely 2002:11)
 - Okuma, yazma ve konuşma becerisi yanında, bireysel hedeflere ulaşmak, bireysel bilgi potansiyelini geliştirmek için sorunları formüle etme ve çözme yeteneği (günlük ve mesleki yaşamda)
- (1991 Amerikan Okuryazarlık Yasası)(Owusu-Ansah 2003:221).

Bilgi Okuryazarlığı?

- Türk Dil Kurumu

Güncel

Türkçe Sözlük

Bütün hakları saklıdır.

TDK®

bilgi okuryazarlığı *sözü bulunamadı.*

<http://www.tdk.gov.tr/tdksozluk/SOZBUL.ASP?KELIME=bilgi+okuryazarl%FD%F0%FD&GeriDon=0&EskiSöz=>

Bilgi Okuryazarlığı?

- Information Literacy?
 - *Gereksinim duyulan bilginin bulunması
 - Genel;
 - Kütüphanelerde bilginin nasıl düzenlendiği
 - Basılı ve elektronik kaynaklardan bilginin bulunmasına yönelik arama teknikleri
 - Yaygın araştırma teknikleri bilgisi

Bilgi Okuryazarlığı?

- Özel;
 - Bilginin eleştirel olarak değerlendirilmesi
 - Bilginin teknik altyapısı (İletim ortamı)
 - Bilginin sosyal, politik ve kültürel yönleri.

(ODLIS 2003).

Bilgi Okuryazarlığı?

- Bilgi Okuryazarlığı?

Bilgi gereksiniminin fark edilmesi, bu bilginin elde edilmesi, değerlendirilmesi ve etkin bir biçimde kullanılması için gereksinim duyulan beceriler bütünü.
(ALA 1989).

Bilgi Okuryazarlığı?

- Bilgi Okuryazarı?
 - Bilgi gereksiniminin boyutunu belirler,
 - Gereksinim duyduğu bu bilgiye etkin ve yeterli olarak erişir,
 - Bilgiyi ve bilgi kaynaklarını eleştirel olarak değerlendirir,
 - Değerlendirme sonucu çıkarmış olduğu bilgiyi kendi bilgi tabanı ile birleştirir,
 - Bu bilgiyi bireysel bir amacı gerçekleştirmede etkin olarak kullanır
 - Bilgi erişimi ve kullanımına ilişkin etik, sosyal ve yasal konuları bilir ve buna uyar (ACRL 2000)

Bilgi Okuryazarlığı ve Üniversiteler

- Üniversite;
 - “Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip yüksek düzeyde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan; fakülte, enstitü, yüksekokul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan bir yükseköğretim kurumu”

[1] Yükseköğretim Kanunu. T.C. Resmi Gazete, Kanun No 2547, Sayı: 17506 (06.11.1981).

Bilgi Okuryazarlığı ve Üniversiteler

- Disiplinlerarası proje gruplarında çalışabilme yeteneği,
- Sorun çözebilme ve analitik düşünme yeteneği,
- Kendi dilinde ve en az bir yabancı dilde yazılı ve sözlü iletişim yeteneği,
- Bilgisayar okuryazarlığı,
- Bir mesleki alanda derinlik yanında ilgili bir yan alan ile değişik bir alanda genişlik (örneğin, makine mühendisliği öğrencisinin çevre veya yazılım gibi ilgili bir yan alan ile iktisat gibi değişik bir alanda dersler alması gibi). (T.C. Yükseköğretim... 2003).

Niçin Bilgi Okuryazarlığı?

1. Değişen Konjonktür

-Günümüzde bilgi nicel ve nitel açıdan geçmişle kıyaslanamayacak düzeyde artmıştır. Bunun yanında üretilen bilgi gelişen teknoloji ile zaman ve mekan sınırları olmaksızın çok geniş kitleler tarafından elde edilebilmektedir. (**Bilgi Patlaması ve Bilgi Karmaşası**).

Niçin Bilgi Okuryazarlığı?

- New York Times gazetesinin bir haftalık baskısının, 17. yüzyılda yaşamış olan orta düzey kültüre sahip bir İngiliz'in hayatında görmüş olduğu tüm basılı bilgiden daha fazlasını içerdiği belirtilmektedir (Doyle 1994:1)

Niçin Bilgi Okuryazarlığı?

- 1980'li yılların sonu itibariyle, yılda bir milyondan fazla kitap yayınlanırken, Amerikalılar 1988'de 13.2 milyon ton gazete satın almışlardır. (Smith 1996). Mevcut bilgi miktarı her beş yılda bir dörde katlanmaktadır. Amerika Hükümeti her yıl 100 milyondan fazla yayın çıkarmaktadır (Neely 2002:19).

Niçin Bilgi Okuryazarlığı?

- Eylül 2002 itibariyle Internet kullanıcılarının sayısı dünya genelinde 605.600.000'e ulaştığı, açıklanmıştır. Bu sayının 190.910.000'inin Avrupa, 182.670.000'inin de Amerika'dadır. (Nua Survey... 2002).
- Aralık 2002 verilerine göre yalnızca Google arama motoru tarafından dizinlenen ve erişime sunulan web sayfası sayısının 3.033.000.000 olduğu saptanmıştır (Search Engine Showdown... 2003).

Niçin Bilgi Okuryazarlığı?

- **Bilgi Patlamasıyla Gelen Sorunlar**
 - Miktarı hızla artan bilginin aranması, bulunması ve elde edilmesi (Metin, Ses, Animasyon, grafiksel,vb)
 - Daha da önemlisi erişilen bilginin doğruluğuna, güvenilirliğine ve geçerliliğine ilişkin sorunlar,
 - Erişilen bilginin dürüst kullanımı,

Niçin Bilgi Okuryazarlığı?

- **Erişim, Elde Etme ve Saklama**
 - Basılı ve Elektronik kaynaklardaki bilgiye erişim, bu bilginin elde edilmesi ve saklanması belli altyapı ve beceriler gerektirmektedir.

Niçin Bilgi Okuryazarlığı?

- **Bilginin Güvenilirliği**

- Bilimsel çalışmalarda dahil, pek çok çalışmada www kaynaklarına yapılan atıf sayısı günden güne artmaktadır. Sadece üniversite öğrencileri değil, ilk ve orta düzeyli okullarda da öğrenciler, ödev hazırlarken Internet'ten yararlanmaktadırlar. Değişik meslek gruplarından ve farklı yaşlarda pek çok kişi bilgi ihtiyacı için www'e başvurmayı neredeyse alışkanlık haline getirmiştir".
(Kurbanoglu 2002)

Niçin Bilgi Okuryazarlığı?

- İngiltere’de yükseköğrenim için bilgi okuryazarlığı programlarının geliştirilmesine yönelik bir çalışmada, üniversite öğrencilerinin ödevleri için başvurdukları ilk kaynağın Internet olduğu belirtilmiştir (Information... 1999:4).

Niçin Bilgi Okuryazarlığı?

- Basılı formatta yayınlanmış bilgiler belli bir denetlemeden geçmiş bilgilerdir.
- İnternet ortamındaki bilgilerde ise böyle bir zorunluluk yoktur. Erişilen bilginin doğruluk ve güvenilirliğine yönelik değerlendirme yapılması kaçınılmazdır. Bu değerlendirme nitelikli bilginin kullanılması kadar, zaman tasarrufu açısından da önemlidir.

Niçin Bilgi Okuryazarlığı?

- **Etik/Yasal Sorunlar**
 - Telif hakları
 - Dürüst kullanım/Bilgi hırsızlığı

Niçin Bilgi Okuryazarlığı?

2. Değişen Eğitim Anlayışı

- Öğrenen toplum ve yaşamboyu öğrenen bireylerin oluşturulması yönünde eğitimde yeniden yapılanma.
- Geleneksel öğretim; öğreten merkezli, pasif ve parçalanmış (Müfredat; ders kitapları, notları ve araçları; testler).
- Çağdaş öğretim; Öğrenci merkezli, aktif ve bütünleşik. (Kaynağa dayalı öğrenme, sorun çözmeye dayalı öğrenme, öğrenmeyi öğrenme, eleştirel düşünme, yaşam boyu öğrenme)

Niçin Bilgi Okuryazarlığı?

- Böyle bir eğitim anlayışı;
 - Çok çeşitli kaynaklardan bilginin bulunması
 - Bu bilgilere erişilmesi
 - Erişilen bilgilerin sentezlenmesi
 - Sentezlenen bilginin sorun çözme ve karar vermede etkin ve doğru biçimde kullanılması
 - Ortaya konan yeni bilginin paylaşılması

Yani, bilgi okuryazarı olmayı gerektirmektedir.

Niçin Bilgi Okuryazarlığı?

3. Değişen Hizmet Anlayışı

- Üniversitelerin başlıca sorumluluğu eğitim/öğretim hizmeti vermektir.
- Geçmişte bu hizmet kişi, zaman ve mekana dayalı olarak yürütölmektedir.
- Günümüzde ise “Uzaktan Eğitim” hızla yaygınlaşmaktadır.

Niçin Bilgi Okuryazarlığı?

- YÖK'ün Kasım 2003'te yayınlamış olduğu raporda, “Program geliştirme ve proje çalışmaları” kapsamında üzerinde önemle durduğu uzaktan eğitimin amacı;
 - Üniversitelerin eğitim-öğretim olanaklarının paylaşılmasını sağlayarak üniversiteler arasında akademik yardımlaşmayı kolaylaştırmak,
 - Bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı etkileşimli ortam, çoklu ortam olanakları ve sınırsız bilgiye ulaşabilme özellikleri sayesinde eğitimin etkinliğini artırmak,
 - Yükseköğretimi yeni öğrenci kitlelerine yaygınlaştırmak ve verimini artırmak (T.C. Yükseköğretim 2003:101) olarak belirtilmiştir.

Niçin Bilgi Okuryazarlığı?

- Merkezinde bilginin teknolojik olanaklar ile paylaşımının yer aldığı uzaktan eğitimin hedefine ulaşması, hem eğitim hizmetini veren hem de bu hizmetten faydalanan açısından, bilginin bulunması, elde edilmesi, kullanılması ve iletilmesine ilişkin becerileri gerektirmektedir. Bu da öğretmen ve öğrenenlerin bilgi okuryazarı olmalarını zorunlu kılmaktadır.

Bilgi Okuryazarlığı Standartları

Standart 1: Bilgi okuryazarı öğrenci, gereksinim duyduğu bilginin yapısını ve boyutunu belirler.

Bilgi okuryazarı öğrenci;

1.1. Bilgi gereksinimini belirler ve ifade eder.

1.2. Olası bilgi kaynaklarının değişik türlerini ve formatlarını belirler.

1.3. Gereksinim duyduğu bilgiyi elde etmede maliyet ve yararları değerlendirir.

1.4. Bilgi gereksiniminin doğası ve boyutunu yeniden değerlendirir.

Bilgi Okuryazarlığı Standartları

Standart 2: Bilgi okuryazarı öğrenci, gereksinim duyduğu bilgiye etkin bir biçimde erişir.

Bilgi Okuryazarı Öğrenci;

2.1. Gereksinim duyduğu bilgiye erişmek için en uygun araştırma yöntemlerini ve bilgi erişim sistemlerini seçer.

2.2. Etkin ve yeterli bir arama stratejisi oluşturur ve yürütür.

2.3. Bilgiye online (çevrimiçi) ya da kişisel bir başka yöntem kullanarak erişir.

2.4. Bilgiyi ve bilgi kaynaklarının özetini çıkarır, kaydeder ve yönetir.

Bilgi Okuryazarlığı Standartları

Standart 3: Bilgi okuryazarı öğrenci bilgiyi ve bilgi kaynaklarını eleştirel olarak değerlendirir ve seçilen bilgiyi kendi bilgi temeli ve değer sistemi ile birleştirir.

Bilgi okuryazarı öğrenci;

3.1. Elde ettiği bilgiden çıkarttığı temel düşünceleri özetler.

3.2. Bu ölçütü bilginin ve bilgi kaynaklarının değerlendirmesi için de ifade eder ve uygular.

3.3. Yeni kavramlar oluşturmak için temel düşünceleri sentezler.

Bilgi Okuryazarlığı Standartları

- (Standart 3, Devam)

3.4. Bilgiye değer katma, aykırılıkları ya da bilgiye has diğer özellikleri belirlemede yeni bilgiyi önceki bilgisi ile karşılaştırır.

3.5. Yeni bilginin bireysel değer yargısına etki edip etmeyeceğini belirler ve farklı düşüncelerle uzlaşma yolunda adımlar atar.

3.6. Başka kişiler, konu uzmanları ve/veya uygulamacılar ile görüşerek bilginin anlaşılması ve yorumlanmasını geçerli kılar.

3.7. İlk baştaki sorusunu yeniden gözden geçirip geçirmeyeceğine karar verir.

Bilgi Okuryazarlığı Standartları

Standart 4: Bilgi okuryazarı öğrenci, bilgiyi bireysel ya da bir grubun üyesi olarak, belirli bir amacın gerçekleştirilmesinde etkin olarak kullanır.

Bilgi Okuryazarı Öğrenci;

4.1. Yeni ve önceki bilgiyi belli bir ürünün ya da performansın planlanması ve gerçekleştirilmesinde kullanır.

4.2. Ürün ya da performansın gelişim sürecini gözden geçirir.

4.3. Ürün ya da performansı başkalarına etkin bir biçimde iletir.

Bilgi Okuryazarlığı Standartları

Standart 5: Bilgi okuryazarı öğrenci, bilgi ve bilgi teknolojisine ilişkin etik, yasal ve sosyo-ekonomik sorunların çoğunun farkındadır.

Bilgi okuryazarı öğrenci;

5.1. Bilgi ve bilgi teknolojisi ile ilgili etik, yasal ve sosyo-ekonomik sorunların çoğunu anlar.

5.2. Bilgi kaynaklarının erişim ve kullanımına yönelik yasalar, yönetmelikler, kurumsal politikalar ve protokolları takip eder.

5.3. Ürünün ya da performansın iletilmesinde bilgi kaynaklarını onaylar.

Üniversitelerde Bilgi Okuryazarlığı Programlarının İçeriği

- Bilginin tanımı, önemi ve türleri.
- Bilgi toplumu, bilgi patlaması, bilgi karmaşası, vb gibi bilgi çağına özgü kavramlara ilişkin bilgiler.
- Bilginin Üretimi (Resmi kurumlar tarafından üretilen bilgi, akademik kuruluşlar tarafından üretilen bilgi, özel sektör ya da kişiler tarafından üretilen bilgi ve bu bilgilere ilişkin özellikler)

Üniversitelerde Bilgi Okuryazarlığı Programlarının İçeriği(Devam)

- Bilgi Kaynakları, Özellikleri, Türleri ve Kullanımları (birincil-ikincil kaynaklar, bibliyografik-tam metin kaynaklar, danışma kaynakları, bilimsel-popüler kaynaklar, elektronik kaynaklar, kitaplar, süreli yayınlar ve bu kaynakların özellikleri).
- Bilginin Düzenlenmesi (Bilginin kütüphanelerde ve veritabanlarında nasıl düzenlendiğine ilişkin bilgiler; kütüphane sınıflama sistemleri, konu başlıkları, vb).

Üniversitelerde Bilgi Okuryazarlığı Programlarının İçeriği(Devam)

- Bilgi Erişim Araçları (Kütüphane katalogları (basılı/elektronik), indeksler, abstraktlar, elektronik veritabanları, İnternet erişim araçları-arama motorları, İnternet rehberleri, vb).
- Araştırma Konusunun Belirlenmesi ve İfade Edilmesi (Araştırma sorusunun ifade edilmesi, konunun genişletilmesi/daraltılması, bilgi gereksiniminin tanımlanması, elde edilecek bilgiye ilişkin terminolojinin –eşanlımlı, ilişkili- belirlenmesi, vb).

Üniversitelerde Bilgi Okuryazarlığı Programlarının İçeriği(Devam)

- Bilgi Arama Stratejisinin Geliştirilmesi (Anahtar kelime ve kavramların belirlenmesi, Boole işleçleri, kesme işlemi, yakınlık belirteçleri, dil ve tarih sınırlamaları, vb; Yazar, eser adı, konu, anahtar kelime aramaları)
- Kütüphane Kullanımı (Kütüphanenin düzeni, yararlanma koşulları, kaynaklara erişim, ödünç alma, genel koşullar, vb).
- İnternet Araçları, Kullanımları, Kullanım Kuralları (e-posta, İnternet protokolleri, net-etiket, elektronik kitaplar, vb).

Üniversitelerde Bilgi Okuryazarlığı Programlarının İçeriği(Devam)

- Erişilen bilginin elde edilmesi ve kaydedilmesi (bibliyografya ve not kartları hazırlama, teknolojinin kullanımını -kopyala/yapıştır, print, diskete kaydetme, e-mail hesabına gönderme, fotokopi, tarayıcı,vb-)
- Erişilen Bilgi ve Bilgi Kaynaklarının Değerlendirilmesi (Elektronik kaynaklar da içeren bilgi kaynaklarına ilişkin değerlendirme ölçütleri-önyargı, yönlendirme, kar, vb; uygunluk, geçerlilik, güvenilirlik, yeterlilik, doğruluk, vb)
- Özet çıkarma, yorum ve sentez yapma

Üniversitelerde Bilgi Okuryazarlığı Programlarının İçeriği(Devam)

- Görsel bilginin yorumlanması (tablolar, grafikler, vb)
- Kelime işlemci ve tablolama programlarının kullanımı (Word, Excell, vb)
- Sözlü/Yazılı sunum yapma (Yazım kuralları, taslak oluşturma, içeriği belirleme, iletişim bilgileri(niçin, kime, nasıl), power point, vb)
- Kaynakça Hazırlama (Farklı kaynaklarla ilgili (kitap, makale, web sitesi, vb) kaynakçada aktarılması gerekli bilgiler)

Üniversitelerde Bilgi Okuryazarlığı Programlarının İçeriği(Devam)

- Gönderme, alıntı yapma, dipnot verme kuralları (Atıf teknikleri-MLA, APA, CMS vb)
- Bilgi ve Bilgi Kaynaklarının Kullanımına İlişkin Etik/Yasal Konular (Telif hakkı, gizlilik, güvenlik, düşünce ve ifade özgürlüğü, sansür, bilgi edinme hakkı ve eşitliği, bilginin dürüst kullanımı, bilgi hırsızlığı, vb)

Bilgi Okuryazarlığı Programları

1. Oryantasyon Oturumları:

- Öğrencilere kütüphane kaynakları ve bunların kullanımına ilişkin bilgilerin bir veya birkaç oturumda aktarılması biçiminde gerçekleştirilir. Genelde birinci sınıf öğrencilerine yönelik bir eğitimidir ve bilgi okuryazarlığı becerileri ile tanıştırma amaçlanmaktadır. Danışma kütüphanecileri tarafından yürütülür.

Bilgi Okuryazarlığı Programları

2. Dersle Bütünleştirilmiş Öğretim:

- Bilgi okuryazarlığına ilişkin konular belli bir ders kapsamı içerisinde (Ör. Araştırma Yöntemleri) ve belli bir konu ile ilişkilendirilerek verilir. Bu durumda ders sorumlusu kütüphaneciler ile işbirliği içindedir. Temel bilgiler aktarılarak kütüphanelerde uygulama gerçekleştirilir.

Bilgi Okuryazarlığı Programları

3. Bağımsız Dersler:

- Bu tür programda bilgi okuryazarlığı ayrı bir ders paketi olarak verilir ve tüm öğrenciler tarafından alınması sağlanır. Bu dersler fakülte tarafından tanımlanan bilgi okuryazarlığı tanımını etrafında düzenlenen dersler olup, seçmeli ya da kredisiz olabilirler. Belli bir konu ile ilişkilendirilerek verimin artırılması sağlanabilir. (İnkılap Tarihi ve Türk Dili dersleri gibi ortak zorunlu dersler kapsamında da düşünülebilir).

Bilgi Okuryazarlığı Programları

4. Alana Dayalı Öğretim:

- Farklı disiplinlerin kendine özgü bilgi gereksinimi ve bilgi kaynaklarının olduğu düşüncesi ile disiplin-tabanlı oluşturulmuş programlardır. Disipline özel metodoloji, terminoloji, literatür ve iletme bilgileri aktarılır. Uygulama da disipline özel bir konu ile ilişkilendirilerek gerçekleştirilir. Bu yöntemde kütüphanecinin o disipline ait bilgi kaynaklarına aşina olması beklenmektedir.

Bilgi Okuryazarlığı Programları

5. Web Tabanlı Öğretim:

- Bilgi okuryazarlığı dersleri web üzerinden çevrimiçi olarak verilir. Konular hazırlanırken, kütüphaneci ve bilgi işlem uzmanları işbirliği içindedirler. Pek çok örnekle öğrencilerin konuları öğrenmesi sağlanırken, değerlendirme de çevrimiçi olarak yapılır. Konu, ders, amaç veya ödev odaklanılmaması bu yöntemin dezavantajıdır.

SONUÇ

- Bilgi Çağı yaşam boyu öğrenen bireyler gerektirir.
- Yaşam boyu öğrenmenin temeli, gereksinim duyulan bilginin elde edilmesi ve kullanılmasıdır.
- Bilgi Okuryazarlığı bilgi gereksiniminin fark edilmesinden, aranması, bulunması, elde edilmesi, kullanılması ve iletilmesine kadar olan süreçteki tüm becerilerdir.
- Bilgi okuryazarı bireyler yetiştirilmesinde tüm eğitim kurumlarının sorumluluğu büyüktür.